Espai Volart Fundació Vila Casas

Josep María de Sucre i Grau i l'Ateneu Enciclopèdic, la Universitat Popular

Manel Aisa Pàmpols

(ATENEU ENCICLOPÈDIC , LA UNIVERSITAT POPULAR, INICI)

Ahir a l'Espai Volart Fundació Vila Casas vaig tenir l'oportunitat de participar en una taula a on estaven: Joan Gil comissari de la mostra, Aitor Quiney historiador d'art, Lourdes Cirlot, catedràtica d'art i Àlex Mitrani, Conservador del MNAC de les Segones Avantguardes. HI serem,

tanmateix, en Joan Gil, comissari de la mostra, i jo mateix.

I un públic expectant que per moments em va fer l'efecte que gaudia , i molt d'aquella troballa. La qüestió és que va començar la seva intervenció el comissari de l'exposició Joan Gil, que va fer un anàlisis de l'obra i de la importància d'aquella mostra i l'oportunitat de donar un cop de mà a la recuperació o millor treure de l'oblit a un personatge generós de la cultura catalana, com també va donar les gràcies aquelles institucions i persones que havien cedit obra per ser exposada, d'un home que sens dubte fou un pont generacional que va donar de viure a moltíssims avantguardistes i surrealistes de l'abans i del després d'una història sense sentit, que ens va fer venir el malson del franquisme. Després del Comissari vaig tenir l'oportunitat de parlar i presentar el lligam de l'Ateneu Enciclopèdic amb Josep Maria de Sucre, que al final d'aquest text recull el que tenia preparar per a aquesta xerrada, així que tot seguit en Aitor Quiney va fer la intervenció acurada de la trajectòria literària de Josep Maria de Sucre i Grau i els seus inicis com a poeta i les seves publicacions en Catalunya Artística, a on el número 133 de Janer de 1903, trobem el poema "Himne a l'any nou", d'un nen de 9 anys, en Aitor ens recorre els primers passos de les seves publicacions , fins poc menys que arribar a "Pateísme" la revista del germà de Plàcid Vidal d'Alcover Tarragona que tenien una petita empremta al carrer Wifred de l'avui Raval de Barcelona. Les trobades amb la Galeria Dalmau de Barcelona i la posta a punt de l'avantguardisme del moment, després feu referència a diversos escrits seus signats per Joan Pi, al diari la Publicitat, és un article dedicat a l'escultor Julio Antonio, també comenta la relació que va tenir amb Silverio Lanza, Ramón Gómez de la Serna, Miguel de Unamuno i la relació força intensa amb aquell Gómez de la Serna amb el qual s'entenia força bé, després ja les Galeries Dalmau, Rafael Barradas, Federico García Lorca i els seus dibuixos, i per descomptat també el pintor uruguaià J Torres Garcia, per a després ja ha entrat en l'etapa franquista, que fou com obrir una altra pantalla. Referent a el què em queda de la introducció d'Àlex Mitrani, Conservador del MNAC de les Segones Avantguardes, situar-lo entre els surrealistes i avantguardistes sobretot de després de la guerra civil d'aquells que van estar a prop cercle Maillol i de l'Institut Francès, i el seu treball per insereix a la vida avantguardista que havia quedat orfes per al trencament del franquisme i si no eren reprimits com la resta de la societat eren d'alguna manera menis tinguts pel règim fins a arribar a certificar per convicció que era sens dubte un pont generacional que havia salvat els mobles (per dir

d'alguna manera) de l'art català que gràcies a aquelles bequés de l'Institut Francès, un bon grapat de pintors catalans a finals dels quaranta del segle passat havien pogut anar-hi a París per saber que estava passant en aquell indret amb la referència de la pintura abstracta i surrealista.

Per acabar la roda de les primeres intervencions Lourdes Cirlot va posar el dit a la llaga del personatge, i de bon començament fa una reflexió sobre les pintures de Josep Maria de Sucre que en un percentatge molt elevat són autoretrats, com si fos una explosió des de l'interior del seu més profund cervell reptilià per deixar que broti els seus tristos d'un home generós que va donar-ho tot pel gaudi d'aquells altres que l'envoltaven. Després Cirlot va recordar aquells pintors que treballaven l'autoretrat que ens porta fins a Rembrandt, a on comenta que quasi té catalogats prop de cent, la cosa que ens dona la mirada del pintor al mirall de qui sap qui, per acabar recordant a Francis Picabia i els 4 números de la seva revista 391 que realitza almenys els primers durant la Primera Guerra Mundial que vivia a Barcelona, per acabar fent una reflexió sobre Paul Klee, com a clar referent de la pintura de Josep Maria de Sucre, i inclús en certs moments amb clares referències a pintor noruec "Eduard Munch", i tenir una mirada de resistència de Josep Maria de Sucre davant les adversitats d'un temps molt fosc que li va tocar viure després de la guerra civil i com ell, d'alguna manera es va negar a ser derrotat, tot i ser generós i amb molta humilitat que va servir per interrelacionar aquella embranzida dels anys vint fins a la foscor dels anys quaranta del segle passat, i el trencament cultural que representa d'alguna manera el grup "Dau al Set" en una Barcelona encara fosca a on sens dubte brotaven arrels de llibertat ni que fossin en espais reduït però transcendentals, per continuar aquella resistència que donava la interioritat de les mirades fosques de les cares que ens acostaven a Josep Maria de Sucre.

Després aquí recullo la meva intervenció i el que portava preparat com a "chuleta" per dir, que al final vaig dir en part sense llegir en cap moment.

I Vaig començar parlant de la primera vegada que vaig visualitzar el documental de Lasa sobre Josep Maria de Sucre allí a casa seva al carrer de Salvador de Gràcia. I Com un dia de 1971 o 72 a la Galeria "Dau al Set", amb 17 o 18 anys en vaig trobar visitant la sala de "Dau al Set" en el moment oportú que Riera el seu propietari de la Galeria

amb poques persones que l'acompanyaven a la part de a baix estaven a punt de començar la projecció d'aquell documental i Riera em va demanar seure amb un sofà crec recorda vermell i molt gran i allí per primera vegada vaig veure aquell documental dedicat a la vida de Josep Maria de Sucre que he guardat sempre a la retina dels meus ulls.

Referent a l'Ateneu Enciclopèdic i els seus inicis.

La vaga general convocada a Barcelona el 1902, fou iniciada pels sectors del Metall, els Forns de pa, i els carreters.

Diuen que va ser la Primera Vaga General , de l'estat espanyol, les anteriors del segle XIX són enteses per la historiografia com bullangues.

Els obrers catalans estaven avalats pels Trader Union d'Anglaterra, que es dedicaven a alimentar les caixes de resistència, i els obrers aleshores van creure que tenien molt ha guanyat, però la patronal també es va enxarxar i el resultat va ser una repressió bestial, amb 12 mort violentes. D'això tenim un quadre pintat al Oli "La càrrega" de Ramon Casas que està exposat al Museu d'Olot.

A partir d'aquell moment, uns quants obrers conscients , com els Folkloristes Josep Tubau i Eladi Gardó, que vivien al (avui) Raval, van creure que tenien que per vèncer a la burgesia calia autoeducar-se , d'aquí la idea de crear l'Ateneu Enciclopèdic i van buscar a un jove advocat que vivia al carrer de Sant Pau com era Francesc Layret que entusiasmat per la idea fou un dels primers impulsors, i així naixia com a primer pas d'aquesta aventura, la "Extensió Universitària", amb la concomitància del rector de la Universitat de Barcelona Rafael Rodríguez Méndez i els catedràtics Odón de Buen, i Martínez Vargas acompanyat per Layret i per dos per setmana amb la foscor de la nit, quan ningú vigilava treien de la Universitat, tot un seguit d'aparells recentment comprats per la universitat i els portaven fins al "Centre d'estudis social" un local anarquista que estava al carrer de Tallers. Allí passaven unes hores per què els obres es familiaritzessin amb aquells nou aparells de precisió.

Després, ja dins de 1903 es constitueix l'Ateneu al carrer del Carmen, primer a la mateixa escala del mestre del teatre Serafí Pitarra i poc després ja al carrer del Carmen 30/32. Allí el seu primer president serà Lluís Bulffí que fou el ginecòleg que es preocupa per les atencions de l'aparell reproductor de la dona i com educar-lo, Lluís tenia el seu consultori al carrer d'Urgell de Barcelona, després vindria Roc Tubat un dels catedràtics de la

Universitat de Barcelona i pocs anys després el 1906 i 1907 trobem a Francesc Layret.

Josep M de Sucre i Joan Amades dos autodidactes i dues de les branques per la construcció de l'ateneísme i de la Universitat Popular

Haurem d'esperar a 1912, per trobar a Josep Maria de Sucre com a president de l'Ateneu Enciclopèdic, tenia aleshores vint-i-sis anys.

Així doncs, Josep Maria de Sucre i Joan Amades seran dos dels personatges claus d'aquest ateneu, que també tindrà d'altres com Manuel Ainaud, Lluís de Zulueta, Albert Bastardas, Roc Tucat , Josep Comas i Solà i altres.

Però avui tractarem principalment de J.M.de Sucre, que fou un personatge clau de la cultura catalana d'aquells anys deu i vint del segle passat.

El juny de 1912, entra com a president de l'Ateneu Enciclopèdic, aquell mateix mes de juny trobem un article seu a la revista "Panteisme", revista produïda per al germà de Plàcid Vidal d'Alcover, Tarragona, que tenien una empremta al carrer Wifred de Barcelona. El 1913 tot i no ser el president de l'ateneu, a l'arribada d'un grup d'ateneistes gallecs de la Corunya farà de Cícero i els acompanya a visitar a la Sagrada Família, Hospital de Sant Pau, Palau de Justícia, i el Parc Zoològic.

També estava Sucre de president l'any de 1914 i a mitjans de 1915 va cedir la presidència a Manuel Ainaud.

Durant aquest període en què J M de Sucre fou president tingué l'ocasió de fer diverses xerrades a l'Ateneu Enciclopèdic Popular, que tenim algunes recollides com "Els comerciants del segle XX de Van Caenegen", "Confessions d'un somiador. Homenatge a Luis Morote (Periodista)", el 1913, "El nu en l'art", "Ernest Vendrell". El 1914 parlà de "La Societat Fabiana", es tracta d'un moviment intel·lectual britànic que ha tingut un paper clau durant més d'un segle en el desenvolupament de les idees polítiques progressistes, en l'àmbit del centreesquerra electoral britànic, i per acabar aquell 1914 "Un cicle divulgatiu sobre els poetes de Catalunya i Castellà".

El 1915 comparteix discurs inaugural del curs de l'Ateneu Enciclopèdic amb el nou president Manuel Ainaud, un discurs que versarà sobre "La Gran Guerra", que després ell tindrà ocasió posteriorment de fer una xerrada sobre aquest mateix

tema. El 1916 "L'art i l'excursionisme", i "Per la construcció d'escoles noves", que mostres un lligam concret amb altres companys de l'Ateneu com són Joan Amades, i Manuel Ainaud.

EXCURSIÓ A Madrid

La tasca de J M de Sucre en la seva etapa de president va ser majúscula, per exemple aquell any de 1914 va realitzar una excursió de 900 catalans a l'homenatge al pintor el Greco, visitant Madrid , Toledo , i l'Escorial. Crec que aquell homenatge al Greco que també, més aviat era una excusa per connectar i finançar les afinitats amb la intel·lectualitat dels tertulians del Pombo a Madrid.

El cícero d'aquella excursió fou un cop a Madrid "Àngel Vega Goldoni que havia nascut a Toledo, el 1877, sembla que fou un home compromès de la Universitat de filosofia i lletres de la capital d'Espanya i amic de J M de Sucre, que va morir el 1939 i, així i tot, el franquisme un any després li va obrir un expedient disciplinari el 16 de setembre de 1940, quan ja era mort feia més d'un any, la maquinària del franquisme es posava en marxa, segurament eren les ganes de fer patir encara més a una persona que ho havia donat tot per la llibertat i la cultura de lliure pensament.

D'aquell viatge a Madrid tenim la referència de Plàcid Vidal que és un dels seus amics en el llibre de "L'assaig de la vida" a on ens diu:

"Josep Maria de Sucre m'animava a anar amb ell i els seus consocis, Francesc Recasens també hi aniria. El preu del passatge, anar i tornar costaria quaranta pessetes.

-No s'espanti, home, no s'espanti! Mentre tinguem diners per a pagar el tren, per a la resta ja ens arreglarem d'una manera o altra! Exclamava Francesc Recasens. La tarda del Dijous Sant, me n'anava cap a Madrid en un tren especial ple de viatgers consemblants del que era ací ho recorda. Ens aturàrem a Reus. Allí a l'andana de l'estació vam trobar Josep Maria Vidal i Pallejà, Ferran Gay i Josep Martorell i Òdena, els quals havien vingut per saludar-nos. Oh, quines estretes de mans i quines abraçades ¡Tot de sobte, Josep Martorell i Òdena em cridà a part, i lliurant-me trenta pessetes, va dir-me: Teniu, Plàcid. Hem obert subscripció per l'edició de la vostra obra i fins ara, hi ha recollit això. Vos potser ho haureu de menester en aquest viatge.

El viatge va tenir algunes incidències, a l'estació de Casp, al bo de la nit, quan havíem provat d'emprendre el son, uns empleats del ferrocarril ens deixondiren, cridant a grans

veus que ens afanyéssim a baixar del vagó, perquè s'incendiava".[1] –

Un cop arribats a Madrid, cadascú s'espavilava per si mateix, però quedava pendent el viatge a Toledo i l'Escorial. Però crec que el més important, fou el contacte i fiançar complicitats de J M de Sucre amb els tertulians de Pombo. Ramón Gómez de la Serna, Miguel de Unamuno, Ramiro de Maeztu, José Ortega y Gasset, Pedro Dorado Montero, i Silverio Lanza (Juan Bautista Amorós) que va morir pocs dies després de la visita dels atenístes.

Tots els membres reconeguts de la tertúlia del Pombo van passar un moment o altre per Barcelona i l'Ateneu Enciclopèdic i pernoctaven a casa de J M de Sucre allí al carrer de Salvador de Gracia.

També durant aquest temps publica a la revista "Teatre Català" (1912-1917) a la revista "Excursions" i el Noticiari de l'Ateneu Enciclopèdic, com també el 1917-1919 col·labora amb Salvat Papasseit a "Un enemic del poble" de fet un Salvat Papasseit ja malt de Tuberculosis delegarà en Josep Maria de Sucre per tirar endavant aquella extraordinària revista a on pràcticament en tots els seus números apareix alguna aportació de J M de Sucre al costat dels amics Joan Alsamora, Torres García, D'Ors, Emili Eroles, Rafael Barradas, Diego Ruiz i la intel·lectualitat de Madrid.

Amb l'últim número de la revista J M de Sucre publica "La paradoxa" que més tard es converteix en el pròleg del llibre de Joan Salvat Papasseit "Mots propis", editat el 1921, també en aquest mateix número de la revista hi ha un poema de J M de Sucre dedicat a Ramón Gómez de la Serna que porta per títol "Madrid" descrivint les tertúlies del Pombo

. "Pombo a la tarda/ Mira els discrets; racons confidencials; grasso cambres de bona anomenada/ lloc per converses espirituals / i trobar-hi una noia recatada".[2]

Després des de la secció de Literatura i Belles Arts de l'Ateneu Enciclopèdic en Josep Maria de Sucre participà en les lectures poètiques de poetes castellans i a la sessió dedicada al català Apel·les Mestres.

També aquell any de 1917 i aprofitat l'arribada a Espanya del "alguacea" de l'obra de Rubén Darío , l'anarquista argentí Alberto Ghiraldo , ell en Sucre farà una

[1] Plàcid Vida l'assaig de la Vida, edicions Estel Barcelona 1934 pàg. 352, 353,
[2] Un enemic del poble

dissertació sobre Rubén Darío i un altra xerrada sobre "La poesia castellana actual".

Durant 1918 surt a Reus la revista "La Columna de Foc" a on també trobem aportacions de J M de Sucre, i pren part molt activa a la fundació de "L'Escola Mont d'Or" , amb ell participen Torres García, Joan Palau, Pere Molas, Josep Pijoan, recolzant el projecte en què participa molt activament Manuel Ainaud i el seu projecte pedagògic. I amb l'Ateneu Enciclopèdic continua implicat i aquesta vegada xerrarà sobre "Aspecte social de l'excursionisme", que es pot trobar recollida al butlletí de l'Ateneu "excursions".

1919 secció d'Estudis Polítics i Socials

1919 es constitueix la secció d'estudis Política i Socials de l'Ateneu Enciclopèdic Popular i Josep Maria de Sucre és anomenat el seu primer president. És un moment molt adient, ja que estem en la ciutat de les bombes, en el marc de la vaga de la Canadenca i el Look out de la patronal pels vols de Nadal perquè els obrers no tinguin res a posar a taula, aquesta secció d'estudis polítics i socials, anys més tard comptarà amb homes coneguts de la política com Àngel Samblancat, Víctor Alba.

En J M de Sucre pels anys vint publica diversos llibres que portent per títol "Joan Maragall", "L'Ocell Daurat" de 1921, i uns anys després "Poema Barbre de Serrallonga".

Al Noticiari de l'Ateneu Enciclopèdic apareix una llista amb els deu millors llibres segons el criteri de J M de Sucre entre els deu, trobem l'Atlàntida i l'Home i la Terra d'Élisée Reclus, llibres que a les seves memòries recorda haver-los llegit amb molta cura a la Biblioteca Arús a on acudia de jove amb freqüència.

El seu amic Salvat Papasseit des de les Escaldes a on es trobava convalescent l'escriu i pregunta per al seu ocell:

: **"Conteu-me, altres coses, se m'ha insinuat d'un llibre, en espanyol i vostre i ho trobo rigolo perquè ho engiponen al buen americano. Feu-me el favor de dir-me alguna cosa, que em ve temperativa de pensar-hi només".** Segurament en Salvat Papasseit es refereix a "Poema de Abril y Mayo ". Després vindrien les trobades a la Galeria Dalmau l'aposta a punt de l'avantguardisme a Catalunya, l'exposició de Garcia Lorca i els seus dibuixos, o els Manifestos de Dalí, que comptarem amb J M de Sucre com a moderador de l'acte tant a la sala Pares com a l'ateneu enciclopèdic sobre aquella intervenció surrealista del pintor empordanès.

Per acabar, m'agradaria transcriure el primer escrit de Josep Maria de Sucre poema publicat a la revista Catalunya artística núm. 133, Barcelona janer de 1903, quan de Sucre tenia disset anys i diu:

Himne al any nou:

Niu d'enrosadas il·lusions y somnis
Benvingut sías a la Vida. ¡Salve!
Si has d'omplenaria de plaher y joia
Jo 't beneheixo.

No hi pensis may ab lo qu'ha estat, desitja
Assolir sempre un més enllà; trevalla
Lo vell conreu que 't donarà cullita
Plena de sava.
Com girasol cerca la Llum volguda
Qu'ella ha de darte fecondansa y forsa
Per infantà l'Home ideal, el roure,
L'home ben lliure;

L'home potent y generós qu'escampi
El grá llevo per las planúries xorcas
Assadollantlas de brahó y coratje
Y amorosintlas.

L'héroe, el Gegant que la tempesta amayna
Ab el poder del seu esperit jove,
El deu que fassi apaybagar rancunias
Y abrassà 'ls homes;

L'Atlant que fongui las mortals manellas
Que fan sé esclaus á n'els esperits mascles;
Volcà que's dragui als impoteats semites
Y els fassi cendra.

Titá qu'esborri las passions y enutjos
Qu'als homs d'avuy manygosament corsecan;

Manega d’aygua que sens téme engoli
La corcadura;

L’home qu’estimi coralment la fembra
No per joguina d’un moment plascévol,
Sinó d’un foch abrusador y anímuc
Que divinisa

L’aymant conscient de la Bellesa hermosa
Qu’arreu imposi la Rahó suprema
Sembrant á dojo llur llevo feconda,
Y enrunant ídols

Que salmejant ben harmoniosos himnes,
Ben amarats de soleyadas, fassi
Lo bell camí d’esbarzerars, com Jove,
I esguart enlayre.

Salut, companys, de genollons en terra
Possémse tots per saludà a l’anyada
Qu’eha de portar en lo pregon de ella
L’home ben lliure

Ben abrassats, amichs de cor, llohemia
Y benehimil lo demà que’ns mostra,
Estonant un gran himne d’estimansa
Á la eterna Mare que ha de darli Vida.
Josep Mª de Sucre

Manel Aisa Pàmpols

19 de novembre de 2026

CONTEMPLANT CUADROS.—Dibuix de *Mateu Balasch*

Gràcies a tots els participants, als comissaris de la mostra, i a l'Espai Volart per donar-me l' oportunitat un cop més de trobar-me amb Josep Maria de Sucre i Grau.